

Sprehodi po knjižnem trgu

Lucija Stepančič

Janez Kajzer: Krik.

Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Nova slovenska knjiga), 2015.

Borgesova zgodba o Delii Eleni San Marco opisuje na videz vsakdanje srečanje sredi mestnega hrupa: pripovedovalec pomaha znanki čez cesto in na bežno prijaznost skorajda pozabi. Šele po njeni smrti čez dobro leto se zave, da jo je takrat videl zadnjič in da je bila reka avtomobilov v resnici Aheron v svoji polni mitološki veljavi, usoden in neizprosni kot le kaj.

Vzratni pogled je na delu tudi v prozi Janeza Kajzerja, in to s tako močjo, da celo uspešno nadomešča preobrat. Z Borgesom ga sicer družijo še umirjena, aristokratska drža ter priljubljena navada, da so ključni deli zgodbe podani kot pripoved iz druge roke, sicer sta avtorja neprimerljiva. Vendar pa tako prvi kot drugi s pridom izkorišča to, kar Borges imenuje "tragična erozija let" in kar je v najboljšem primeru možnost, da dogodek ali oseba po desetletjih ne samo priplava iz pozabe, ampak tudi zažari v povsem novi luči. Druga najopaznejša značilnost Kajzerjevih zgodb pa je, da se nenadni vpogled (ki je sposoben priklicati pravcato vrtoglavo bivanje) zgodi vedno po naključju, prav takrat, ko bi ga najmanj pričakovali. Banalnost sicer ni oznaka, ki bi sodila v dani kontekst, že zato ne, ker se pripovedovalec ne spušča v vrednostne sodbe, saj je tudi najbolj nevznemirljiva vsakdanost prikazana z naklonjenostjo, kvečjemu z nasmeškom blage ironije. Vendar se vedno začenja nizko pri tleh, na najbolj

znanem in uhojenem terenu. Kontrast na bivanjsko grozo je tako tem večji. Priložnosti ne manjka, lahko jo ponudi čakanje v vrsti pred zdravniško ordinacijo, družabno srečanje, izlet v naravo, posedanje v kavarni, zamenjava priimkov, nehoteno prisluškovanje, klepet pri frizerju, pogreb s pogrebščino, odmaševanje zamašenega odtoka, likanje, obdarovanje za rojstni dan, vse je lahko povod za obračun s preteklostjo.

Kako ima na videz tako urejena, tako ubrana zbirka kratke proze lahko tako predirljiv, tako ekspresiven naslov? Poanta, ki se skriva tik pod površino pripovedi (in v zgodbah tik pod površino dogajanja), je pretresljiva: pod tanko povrhnjico vsakdanjih nepomembnosti preži sfinga, na neljubo zrcalo lahko naletimo dobesedno kjer koli in kadar koli, in nikakor se ni mogoče izogniti trenutkom, ko se vsakdanjost, naj bo še tako spokojna, zdi še najbolj podobna kuliseriji, ki komajda prikriva globoko vznemirjenje spričo minevanja. Nasprotje med mirnostjo pripovedovanja in neizprosnostjo podteksta daje Kajzerjevemu pisanju močan pečat. In še nekaj, pretresenost nad bivanjem bralec doživi povsem na svojo pest, saj avtor nikoli, prav nikoli ne namigne nanjo niti ne daje vtisa, da hoče p(r)odati kakršno koli čustvo, medtem ko sam s sabo živi v miru kot malokdo. Pri vsaki novi zgodbi se tako najprej srečamo s pripovedovalcem, ki je svojo preteklost že odpisal kot pretežno neškodljivo in precej neproblematično, uživa svoje nezapleteno življenje in se zdi kot ustvarjen za harmonično sobivanje z okolico in drobna zadovoljstva. Nikakor ga ne moremo odpisati kot filistra, saj je tako ubrano razpoloženje v resnici zelo težko doseči, za mnoge celo nemogoče. Iz zapisanega govori izobrazena oseba, ki je v pozna leta ohranila odprtost in svežino duha ter zna ceniti vse, kar je vredno ceniti. Mirno se sooča tudi z najmučnejšimi spoznanji, medtem ko se bralec ne more ubraniti tesnobnih poant.

Spričo posebnih učinkov, ki jih uprizarja minevanje, nekatere osebe celo pridobijo: dolgočasna, pretirano pohlevna gimnazijka iz šolskega literarnega krožka, ki je pisala medlo in neizrazito prozo, je v resnici živela telenovelo, blagopokojna kanadska Slovenka pa ni bila cankarjansko trpeča mati (in babica), ampak od sile podjetna Amazonka z opazno mlajšim možem. Za revalorizacijo morata tako prva kot druga prej umreti, vsekakor pa fantomska prisotnost za vedno izginule osebe učinkovito zaokroži njeno podobo. Še žive jo odnesejo precej slabše: tako slikarka Špela, ki se skozi retrospektivo svojih del sooči z bolečo umetniško nerealiziranostjo, kot gospodinja Neža, ki trepetna za vrednote svojega odmaknjenega sveta in ob bližnjem srečanju s kričečo mestno modo zasluti zaton ljubljene

starožitnosti. Niti usode se pod površino dogajanja ves čas spletajo, ne nujno dramatično, vsekakor pa neodvrtljivo, čeprav tudi humor, vsaj v blagi obliki, ni izključen.

Hudomušnost, pa spet ne takšno, ki bi se vsaj na daleč približala posmehu, avtorju izvabi šele obujanje naše četrtpretekle zgodovine, ko privleče na dan vladavino že izumrlih političnih tiranozavrov in njihovih prav slikovitih kapric. Živobarvno sliko dopolnijo povzpeticne s pomanjkljivo izobrazbo, zato pa z nadvse pripravno izostrenim preživitvenim instinktom, ki bi ga pravzaprav lahko uveljavile v katerem koli sistemu ali režimu, posebni biseri iz galerije portretov pa so podobe šefovskih prikazni, ki po nekaj desetletjih spokojne bleferske zabušancije v nezavetni trdnjavi vodstvene pisarne spominjajo na globokomorske ribe, plavajoče v cigaretne dimu (*Šefu sanjsko nagrado, meni pa francoski rogljič, Intervju s tovarišem Titom*). Proti koncu se srečamo še z magičnim realizmom, značilnim za prejšnjo zbirko *V temnih, nemirnih nočeh* (2009). Najprej nadvse diskretno, s pomočjo namiga iz sveta predmetov (*Zamašen sifon & Kaos v železnini, Vznik čustev*), zatem udarno, skozi šokantni prizor, ki ga pripravi sicer ljubeča boljša polovica (*Tivolski deček ali življenje v troje*). Če že na kaj, bi imela pripombe kvečjemu na zgodbi, ki učinkujeta kot del večje celote, kot prvo poglavje romana ali novele. Horizont pričakovanja je ravno vzpostavljen, ko se nenadoma in precej odsekano kar zaključita (*Zajtrk v postelji in Odstranjevanje bleščičarja*).

V glavnem pa, in to je najpomembnejše, v teh zgodbah vsi sanjajo in sanjarijo, ekscesno ali pohlevno, in vse življenje opehari prav za tiste najbolj skrite upe. Pri čemer si sploh ni treba želeti česa prav posebnega, recimo železnice, ki bi bila speljana prav na vrh Triglava in potem napol v zraku še čez ves Triglavski park z razgledom na pol Evrope (tako kot v zgodbi *Likvidacija Triglavske turistične železnice*). Enako razočarano se na koncu počuti tudi klena koroška kmečka gospodinja, ki si ne želi drugega kot zeta po svojem okusu. Režimska urednica, ki živi le za intervju, ki naj bi ga opravila s samim tovarišem Titom, je nazadnje prav tako prikrajšana kot upokojenec iz čakalnice, ki si zaman želi nazaj dobrih starih časov z ženo, ki mu je kuhala preproste domače jedi. Je pa tudi res, da sanje nekaj pomenijo neizpolnjene in šele koprnenje (Kajzerjevi junaki praviloma ne poznajo niti frustriranega besa niti kroničnega resentimenta) jih zgledi do visokega sijaja.